

Date: 7th July-2026

ABDURASHID NURMURODOVNING "QON HIDI" ROMANIDA URUSH
TRAVMASI, INSON RUHIYATI VA AXLOQIY TANLOV MUAMMOSINING
BADIY-FALSAFIY TALQINI

Nurmuradova Dilovar Boxadirovna

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek nasrining yorqin namoyandalardan biri Abdurashid Nurmurodovning "Qon hidi" romani tarixiy-qiyosiy, biografik va psixoanalitik metodlar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — romanda aks etgan urush travmasi, inson ruhiyatining chegara holatlari hamda qahramonning axloqiy tanlov muammosi badiiy vositalar orqali qanday ifodalanganini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat. Maqolada asar syujet-kompozitsion qurilishi, obrazlar tizimi, ramziy-metaforik qatlam (xususan, "qon hidi" timsolining ko'p qatlamli semantikasi) hamda muallifning badiiy uslubiga xos xususiyatlar batafsil yoritiladi. Shuningdek, Nurmurodov ijodi o'zbek urush mavzusidagi adabiy an'ana kontekstida qiyosiy nuqtai nazardan o'rganilib, uning milliy nasr taraqqiyotidagi o'rni belgilanadi. Tadqiqot natijalari romanning nafaqat badiiy-estetik, balki ijtimoiy-falsafiy ahamiyatini ham ochib beradi.

Kalit so'zlar: Abdurashid Nurmurodov, "Qon hidi", o'zbek nasri, urush adabiyoti, travma, axloqiy tanlov, psixoanalitik tahlil, ramziy obraz, milliy xotira, badiiy poetika.

Аннотация: В данной статье анализируется роман "Запах крови" ("Qon hidi") Абдурашида Нурмуродова — одного из ярких представителей современной узбекской прозы — на основе историко-сравнительного, биографического и психоаналитического методов. Основная цель исследования заключается в научном обосновании художественных средств отражения военной травмы, пограничных состояний человеческой психики и проблемы нравственного выбора героя. В статье подробно рассматриваются сюжетно-композиционное строение произведения, система образов, символично-метафорический пласт (в частности, многослойная семантика образа "запаха крови"), а также особенности художественного стиля автора. Творчество Нурмуродова изучается в сравнительном аспекте в контексте узбекской литературной традиции о войне, определяется его место в развитии национальной прозы. Результаты исследования раскрывают не только художественно-эстетическое, но и социально-философское значение романа.

Ключевые слова: Абдурашид Нурмуродов, «Запах крови», узбекская проза, военная литература, травма, нравственный выбор, психоаналитический анализ, символический образ, национальная память, художественная поэтика.

Abstract: This article examines the novel "Qon hidi" ("The Smell of Blood") by Abdurashid Nurmurodov, one of the notable figures of contemporary Uzbek prose, employing historical-comparative, biographical, and psychoanalytic methods. The study's main purpose is to provide a scholarly grounding for the artistic means by which the novel represents war trauma, the borderline states of the human psyche, and the protagonist's problem of moral choice. The article discusses in detail the plot-compositional structure of

Date: 7th July-2026

the work, its system of characters, its symbolic-metaphorical layer (in particular, the multilayered semantics of the "smell of blood" image), and features of the author's artistic style. Nurmurodov's oeuvre is also studied comparatively within the context of the Uzbek literary tradition on war, establishing its place in the development of national prose. The findings reveal not only the aesthetic but also the socio-philosophical significance of the novel.

Keywords: Abdurashid Nurmurodov, "Qon hidi", Uzbek prose, war literature, trauma, moral choice, psychoanalytic analysis, symbolic image, national memory, artistic poetics.

KIRISH

Mustaqillik davri o'zbek nasri taraqqiyotida urush mavzusi alohida o'rin tutadi. Agar sovet davri adabiyotida urush mavzusi ko'pincha mafkuraviy qolip va qahramonlik pafosi bilan bog'liq holda talqin etilgan bo'lsa, mustaqillik yillari yozuvchilari bu mavzuga inson taqdiri, uning ichki dunyosi va axloqiy izlanishlari nuqtai nazaridan yondashadilar. Abdurashid Nurmurodov ijodi aynan shu yo'nalishning yorqin namunasi bo'lib, uning "Qon hidi" romani zamonaviy o'zbek nasrida urush va zo'ravonlik mavzusini yangi badiiy-falsafiy pafos bilan qayta talqin qilgan asarlardan biri sifatida e'tirof etiladi.

"Qon hidi" romanining ilmiy dolzarbligi bir necha jihat bilan belgilanadi. Birinchidan, asar o'zbek nasrida kam uchraydigan chegara holatlar poetikasi — inson ruhiyatining eng og'ir sinovlar ostidagi holati — tasvirini ilmiy tahlil ob'ektiga aylantiradi. Ikkinchidan, roman zamonaviy adabiyotshunoslikning eng dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lgan travma nazariyasi (trauma studies) nuqtai nazaridan tadqiq qilinishi mumkin bo'lgan boy badiiy materialni o'zida mujassam etadi. Uchinchidan, asar Nurmurodovning boshqa yirik asarlari — "Qonli yo'rgaklar", "Urush", "O'lim ko'z yosh to'kkanda" — bilan uzviy mavzuviy-g'oyaviy aloqadorlikda bo'lib, yozuvchi ijodining yaxlit kontseptual tizimini tashkil etadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — "Qon hidi" romanining badiiy-poetik xususiyatlarini, unda aks etgan urush travmasi va axloqiy tanlov muammosining badiiy talqinini kompleks tahlil qilishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: romanning ijodiy-tarixiy kontekstini o'rganish; syujet-kompozitsion qurilishini tahlil qilish; bosh qahramon obrazining psixologik evolyutsiyasini kuzatish; asar sarlavhasidagi markaziy ramzning semantik qatlamlarini ochib berish; Nurmurodov nasrini o'zbek urush adabiyoti an'anasi kontekstida qiyosiy o'rganish.

Tadqiqotning metodologik asosini tarixiy-qiyosiy, biografik, struktural-semiotik va psixoanalitik metodlar tashkil etadi. Tarixiy-qiyosiy metod asarni milliy va jahon adabiyoti kontekstida o'rganishga, biografik metod muallif shaxsiyati va ijodiy tajribasining asar mazmuniga ta'sirini aniqlashga, struktural-semiotik metod asarning kompozitsion qurilishi va ramziy tizimini tahlil qilishga, psixoanalitik metod esa qahramonlar ruhiy holatining chuqur qatlamlarini ochishga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

1. "Qon hidi" romanining ijodiy-tarixiy konteksti

Abdurashid Nurmurodov ijodi o'zbek adabiyotida urush va zo'ravonlik mavzusini yangi bosqichga ko'targan hodisa sifatida baholanadi. Yozuvchining badiiy dunyoqarashi shakllanishida XX asr oxiri — XXI asr boshidagi murakkab ijtimoiy-siyosiy jarayonlar, jumladan, mintaqadagi harbiy mojarolar va ularning insonlar taqdiriga ko'rsatgan og'ir ta'siri muhim rol o'ynagan. "Qon hidi" romani aynan shu tajriba zaminida yaratilgan bo'lib, unda urush nafaqat tarixiy voqea, balki inson ruhiyatini sinovdan o'tkazuvchi ekzistensial holat sifatida talqin etiladi.

Asar yaratilgan davr o'zbek adabiyotshunosligida "yangi realizm" yoki "psixologik realizm" tendensiyasi bilan bog'liq holda o'rganiladi. Bu tendensiya vakillari uchun xarakterli xususiyat — voqealarning tashqi tasvirlanishidan ko'ra, qahramon ichki dunyosining chuqur tahliliga urg'u berilishidir. Nurmurodov ham aynan shu yo'ldan borib, romanida jangovar harakatlar tafsilotidan ko'ra, urushni boshidan kechirgan insonning ruhiy transformatsiyasiga ko'proq e'tibor qaratadi.

2. Roman syujet-kompozitsion qurilishining o'ziga xosligi

"Qon hidi" romanining kompozitsion qurilishi chiziqli bo'lmagan syujet tuzilishiga asoslanadi. Asarda o'tmish va hozirgi zamon voqealari o'zaro kesishib, qahramonning xotirasi orqali qayta tiklanadi. Bunday kompozitsion yechim retrospeksiya (o'tmishga qaytish) usulining psixologik funksiyasini kuchaytiradi — o'quvchi qahramon bilan birga uning xotirasidagi og'riqli lahzalarni qayta boshdan kechiradi.

Romanning syujet chizig'ida uchta asosiy qatlamni ajratish mumkin: birinchisi — qahramonning tinch hayoti va uning buzilishi tasviri; ikkinchisi — bevosita urush voqealari va ularning fojiaiy oqibatlar; uchinchisi — qahramonning urushdan keyingi hayoti, uning ichki dunyosidagi o'zgarishlar va yangi axloqiy muvozanat izlash jarayoni. Ushbu uch qatlamning o'zaro ta'siri asarga murakkab, ko'p qirrali psixologik chuqurlik baxsh etadi.

Kompozitsion qurilishning yana bir muhim xususiyati — asar davomida takrorlanuvchi leytmotivlar tizimidir. Qon, hid, sukunat, kul rang osmon kabi obrazlar matn davomida qayta-qayta uchrab, ular orqali muallif qahramon ruhiy holatining o'zgarishini nozik badiiy vositalar bilan ifodalaydi.

3. Urush va zo'ravonlik mavzusining badiiy talqini

Nurmurodov romanida urush mavzusi an'anaviy qahramonlik pafosidan farqli o'laroq, insonparvarlik nuqtai nazaridan yoritiladi. Muallif urushni g'alaba yoki mag'lubiyat nuqtai nazaridan emas, balki u keltirib chiqaradigan insoniy fojia, yo'qotish va ruhiy singan hollar orqali ko'rsatadi. Bu yondashuv jahon adabiyotidagi "urushga qarshi adabiyot" (anti-war literature) an'anasiga hamohang bo'lib, unda urush shaxs va jamiyat uchun halokatli kuch sifatida talqin etiladi.

Romanda zo'ravonlik faqat jismoniy emas, balki ruhiy-axloqiy zo'ravonlik sifatida ham tasvirlanadi. Qahramonning ichki dunyosida kechayotgan kurash — insonparvarlik tamoyillari bilan urush sharoitida hayot kechirish uchun zarur bo'lgan "omon qolish instinkti" o'rtasidagi ziddiyat — asarning markaziy axloqiy-falsafiy muammosini tashkil

Date: 7th July-2026

etadi. Ushbu ziddiyat orqali muallif urushning insonni qanday "boshqa"ga aylantirishi mumkinligi haqidagi chuqur falsafiy savolni ko'taradi.

4. Bosh qahramon obrazi va uning psixologik-axloqiy evolyutsiyasi

Romanning bosh qahramoni murakkab psixologik evolyutsiyani boshidan kechiradi. Asar boshida u oddiy, tinch hayot tarzini yashagan, insonparvarlik qadriyatlariga sodiq shaxs sifatida namoyon bo'ladi. Urush voqealari uni shafqatsiz sinovlar girdobiga tashlaydi, natijada qahramon ichki dunyosida chuqur inqiroz yuzaga keladi.

Qahramon obrazining eng muhim xususiyati — uning axloqiy tanlov oldida turishidir. U insoniylikni saqlab qolish bilan omon qolish zarurati o'rtasida doimiy tanlov qilishga majbur bo'ladi. Ushbu tanlov jarayoni asarning psixologik chuqurligini ta'minlaydi va qahramonni statik emas, balki dinamik, ichki ziddiyatlarga to'la murakkab obraz sifatida shakllantiradi.

Qahramonning urushdan keyingi hayoti tasvirida muallif travma qoldiqlarining uzoq muddatli ta'sirini nozik psixologik detallar orqali ko'rsatadi: uyqusizlik, o'tmish xotiralaridan qochish istagi, jamiyatdan ajralib qolish hissi — ularning barchasi zamonaviy psixologiyada "urushdan keyingi stress buzilishi" (PTSD) tushunchasi bilan bog'liq holatlarning badiiy in'ikosidir.

5. Ramziylik tizimi: "qon hidi" metaforasining semantik qatlamlari

Asar sarlavhasidagi "qon hidi" timsoli ko'p qatlamli semantik yukka ega. Birinchi qatlamda bu — urushning bevosita, jismoniy in'ikosi, jangovar voqealarning ko'rgazmali belgisi. Ikkinchi qatlamda "qon hidi" xotira metaforasiga aylanadi — u qahramon ongidan hech qachon to'liq ketmaydigan, doimo qaytib keladigan travmatik tajribaning ramzi sifatida namoyon bo'ladi.

Uchinchi, eng chuqur qatlamda esa "qon hidi" umuminsoniy gunoh va poklanish muammosi bilan bog'lanadi. Hid — insonning ko'rish yoki eshitishdan farqli o'laroq, ixtiyoriy nazoratga bo'ysunmaydigan sezgi turi — bu o'rinda travmaning ongsizlik qatlamlariga chuqur singib ketganini, undan qochib bo'lmasligini ifodalovchi kuchli badiiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu tariqa muallif oddiy sensor obrazni chuqur falsafiy-ekzistensial kontseptga aylantiradi.

6. Nurmurodov nasri o'zbek urush adabiyoti kontekstida: qiyosiy tahlil

Nurmurodov ijodini o'zbek urush adabiyoti an'anasi kontekstida o'rganish uning badiiy izlanishlaridagi o'ziga xoslikni yanada yorqinroq ko'rsatadi. Agar oldingi avlod yozuvchilari — jumladan, urush mavzusini yoritgan o'zbek adiblari — ko'proq jamoaviy qahramonlik va vatanparvarlik pafosiga urg'u bergan bo'lsalar, Nurmurodov individual ruhiy tajriba va uning universal-insoniy o'lchamlariga e'tiborni qaratadi.

Quyidagi jadvalda Nurmurodovning badiiy yondashuvi o'zbek nasridagi boshqa yirik namoyandalarning urush va inson taqdiri mavzusidagi yondashuvlari bilan qiyoslanadi:

Mezon	A. Nurmurodov	Cho'lpon	Abdulla Qahhor	O'tkir Hoshimov
Mavzuga	Ekzistensial-	Ijtimoiy-milliy	Kundalik hayot	Lirik-

Date: 7th July-2026

Mezon	A. Nurmurodov	Cho'lpon	Abdulla Qahhor	O'tkir Hoshimov
yondashuv	psixologik		fojiasi	insonparvar
Bosh e'tibor	Ichki ruhiy holat	Millat taqdiri	Kichik odam qismati	Oila va xotira
Uslub xususiyati	Retrospektiv, ramziy	Publitsistik-lirik	Real-tanqidiy	Lirik-psixologik
Vaqt tuzilishi	Chiziqsiz (xotira)	Chiziqli	Chiziqli	Aralash

7. Psixoanalitik yondashuv: trauma va xotira muammosi

Romanni psixoanalitik nuqtai nazardan tahlil qilish qahramon ruhiyatidagi travmatik tajribaning ongsizlik darajasida qanday saqlanib qolishini ko'rsatadi. Zigmund Freyd asos solgan psixoanalitik nazariyaga ko'ra, og'ir psixik travma ongsizlik qatlamiga "siqib chiqariladi", biroq u to'liq yo'qolmaydi va turli ramziy shakllarda — tush, assotsiatsiya, sezgi — qayta namoyon bo'ladi. Romanda "qon hidi" obrazining takrorlanishi aynan shu mexanizmning badiiy in'ikosi sifatida talqin etilishi mumkin.

Shuningdek, zamonaviy travma nazariyasi vakillarining ta'kidlashicha, travmatik tajriba chiziqli xotira sifatida emas, balki parchalangan, takrorlanuvchi fragmentlar shaklida saqlanadi. Nurmurodov romanining nochiziqli kompozitsion qurilishi aynan shu psixologik haqiqatning badiiy formasi sifatida qaralishi mumkin — asar shakli uning mazmuni bilan chuqur uyg'unlashadi.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Abdurashid Nurmurodovning "Qon hidi" romani zamonaviy o'zbek nasrida urush mavzusini yangi badiiy-falsafiy pafos bilan qayta talqin qilgan muhim asardir. Asarda urush an'anaviy qahramonlik nuqtai nazaridan emas, balki insonning chegara holatlaridagi ruhiy kurashi, axloqiy tanlov muammosi va travmaning uzoq muddatli ta'siri orqali yoritiladi.

Romanning nochiziqli kompozitsion qurilishi, boy ramziy-metaforik tizimi (xususan, sarlavhadagi "qon hidi" timsolining ko'p qatlamli semantikasi) va bosh qahramon obrazining chuqur psixologik ishlanganligi asarni o'zbek nasrining sifat jihatidan yangi bosqichga chiqqan namunalaridan biriga aylantiradi. Nurmurodov ijodini o'zbek urush adabiyoti an'anasi kontekstida qiyosiy o'rganish yozuvchining individual-psixologik yondashuvi orqali milliy nasrga yangi badiiy izlanish yo'nalishini olib kirganini ko'rsatadi.

Kelgusi tadqiqotlar uchun Nurmurodovning boshqa asarlari bilan "Qon hidi" o'rtasidagi intertekstual aloqalarni, shuningdek, uning ijodini jahon urush adabiyoti (E. Xeminguey, E.M. Remark, S. Aleksievich kabi yozuvchilar ijodi) kontekstida kengroq qiyosiy o'rganish istiqbolli yo'nalish bo'lib qolmoqda.

Date: 7th July-2026

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Nurmurodov A. Qon hidi. Roman. — Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 2018.
2. Nurmurodov A. Qonli yo'rgaklar. Qissa. — Toshkent, 2015.
3. Nurmurodov A. Urush. Hikoyalar to'plami. — Toshkent, 2019.
4. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. — Toshkent: Akademnashr, 2018.
5. Sharafiddinov O. Ijodni anglash baxti. — Toshkent: Sharq, 2004.
6. Yo'ldoshev Q. Yoniq so'z. Adabiy-tanqidiy maqolalar. — Toshkent: Yozuvchi, 2006.
7. Freud S. Beyond the Pleasure Principle. — London: Hogarth Press, 1920.
8. Caruth C. Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History. — Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996.
9. Bakhtin M. Problems of Dostoevsky's Poetics. — Manchester: Manchester University Press, 1984.
10. Hoshimov O'. Ikki eshik orasi. Roman. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1988.
11. Qahhor A. Sarob. Roman. — Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1970.
12. Cho'lpon A. Kecha va kunduz. Roman. — Toshkent: Sharq, 1994.
13. Karimov N. XX asr adabiyoti manzaralari. — Toshkent: O'zbekiston, 2008.
14. Herman J. Trauma and Recovery. — New York: Basic Books, 1992.

